

Lietuvos švietimo stebėsenos transformacija: linkmės ir prielaidos

Dalia Survutaitė

Docentė, daktarė
Lietuvos edukologijos universitetas
Studentų g. 39-327, LT-08106 Vilnius
El. paštas: dalia.survutaite@vpu.lt
Mob. tel. 8 686 63339

Lietuvos švietimo sistemoje siekiama ne tik veiksmingai įgyvendinti vyriausybės švietimo politiką, bet ir kaupti reformas švietimo paslaugų kokybės tobulinimo link. Per pastarąjį dešimtmetį mokyklų veiklos (įsi-)vertinimas tapo įprastine visų švietimo įstaigų darbo dalimi. Vadovaujantis gerąja pasaulio patirtimi Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros pastangomis sukurtas savitas išorinio mokyklos veiklos vertinimo modelis.

Straipsnyje apibūdinamos Lietuvoje diegiamos mokyklų veiklos kokybės vertinimo sistemos ypatybės, pateikiamos kai kurios kokybinio tyrimo (2010 m.) išvados remiantis pedagogų nuomone apie mokyklų veiklos išorinį vertinimą, aptariamos mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo sistemos kaitos ir atsinaujinimo galimybės.

Pagrindiniai žodžiai. Švietimo stebėseną, mokykla, mokyklos veiklos kokybė, išorinis vertinimas, transformacija.

Įvadas

Valstybės švietimo stebėsenos tvarkos apraše (2005) nustatyta, kad švietimo stebėseną – nuolatinę švietimo būklės ir kaitos analizę, vertinimą, prognozavimą. Švietimo stebėsenos objektas yra švietimo būklė atsižvelgiant į švietimui keliamus tikslus, uždavinius ir švietimo kontekstą. Valstybės švietimo stebėsenos tvarkos apraše (2005) skiriamos tokios švietimo sistemos sudedamosios dalys: formalusis švietimas, neformalusis švietimas, savišvieta, pagalba mokiniui, pagalba mokytojui ir mokyklai. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatyme (2011) pabrėžiama, kad formaliojo švieti-

mo kokybę užtikrina valstybė (37 straipsnis). Tobulinant švietimo kokybę vykdoma švietimo stebėseną, tyrimai, mokyklų veiklos įsivertinimas ir išorinis vertinimas, mokyklų vadovų ir mokytojų atestacija, mokymosi pasiekimų vertinimas. Pagal Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymą (2011) mokyklos (išskyrus aukštąsias mokyklas) išorinis vertinimas atliekamas periodiškai. Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo ir formaliojo profesinio mokymo programas, veiklos išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo tvarką nustato švietimo ir mokslo ministras (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011). Aukštosios

mokyklos veiklos vertinimas atliekamas Mokslo ir studijų įstatymo nustatyta tvarka. Taigi mokyklų veiklos kokybės išorinis vertinimas – neatskiriama švietimo stebėsenos dalis. Todėl mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo pokyčių iliustravimas sutapatinamas su švietimo stebėsenos transformacija.

Pagal iki nepriklausomybės buvusią praktiką švietimo priežiūros funkcija buvo priskirta inspektūrai. Siekiant įgyvendinti ugdymo kokybės vertinimą buvo perimta senoji priežiūros samprata ir tradiciniai veiklos būdai (Ugdomasis inspektavimas, 1997). Vadovautasi požiūriu, kad geresnį švietimą lemia nuolatinė švietimo teikėjų kontrolė. Lietuvoje, kaip lygiavertėje europinės švietimo kaitos šalyje, įgyvendinant ES ir šalies dokumentus (Valstybinė ilgalaikės raidos strategija, 2002; Valstybinė švietimo strategija, 2003; LRV programa, 2009; Švietimo stebėsenos tvarka, 2005) pradėta diegti švietimo paslaugos kokybės valdymo modeliai, veiklos įsivertinimo ir vertinimo kultūra. ES Švietimo ir kultūros komisijos dokumentuose (2004) teigiama, kad siekiant įgyvendinti Lisabonos strategiją privaloma Europos švietimo sąlyga – mokyklų veiklos kokybės vertinimas. Europos šalyse įgyvendinami skirtingi įsivertinimo ir vertinimo modeliai, diskutuojama dėl vertinimo efektyvumo, patikimumo ir atnaujinimo. Kuriant Valstybinės švietimo priežiūros nuostatus (2004), mėginta plėsti priežiūros sampratą, kurioje priežiūrai priskirta viskas – nuo politikos vykdymo iki statistikos duomenų patikimumo vertinimo, tačiau priežiūros specialistų veiklos būdai ir galimybės prilygo tradicinei inspektūrai. Iš tiesų švietimo stebėseną perėmė švietimo vertinimo funkcijas, kurios tradiciškai buvo priskiriamos švietimo

priežiūrai. Pastaraisiais metais diegiamų metodikų (Bendrojo lavinimo mokyklų vidaus audito metodika, 2004; Mokyklų vadybinės ir pedagoginės veiklos tobulinimo išorės audito metodika, 2005; Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės audito tvarkos aprašas, 2007; Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo tvarkos aprašas, 2009) dėmesys fokusuojamas ne į organizacijos veiklą reglamentuojančių dokumentų analizę ar bausmių skyrimą, o į veiklos kokybinį vertinimą. Tačiau neaišku, ar sparčiai modernėjanti švietimo stebėsenos sistema adekvačiai suvokiama ir priimama pedagoginėje bendruomenėje, visuomenėje.

Vadovaujantis gerąja pasaulio patirtimi Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros pastangomis diegiamas savitas išorinio mokyklos veiklos vertinimo modelis (Ališauskas R., Dukynaitė R. (2005), Blinstrubas A., Mažrimienė L., Jankuvienė D. (2007), Prakapas R., Targamadzė V. (2008), Barkauskaitė M., Bruzgelevičienė R., Nedzinskaitė R., Survutaitė D. (2010)). Tačiau nuolatinė švietimo kaita skatina pokyčius ir šioje srityje, todėl aktualu apžvelgti švietimo stebėsenos modernizavimo ir kaitos Lietuvoje klausimus.

Tyrimo objektas – bendrojo lavinimo mokykloje vykdomas išorinis mokyklų veiklos kokybės vertinimas.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti Lietuvoje diegiamą bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo sistemą.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros šaltinių, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros veiklą reglamentuojančių dokumentų analizė, *grupinis interviu* (angl. *focus grupė*) pagal sudarytą autorinį klausimyną, turinio (angl. *content*) analizė, apibendrinimas, aprašomoji statistika.

Grupinio interviu metodas pasirinktas, siekiant gauti kokybinių duomenų apie bendrojo lavinimo mokyklų išorinį vertinimą. Pasirinktose nedidelėse grupėse diskusija buvo organizuojama pagal pagrindinius klausimus: kaip mokytojai, dalyvavę atliekant mokyklų veiklos išorinį vertinimą, vertina išorinio vertinimo organizavimą ir vykdymą? Kokios priežastys lemia efektyvią ir veiksmingą išorinio vertinimo eigą? Kokios priežastys trukdo efektyviai ir veiksmingai organizuoti išorinį vertinimą? Kaip mokytojai vertina išorinių vertintojų kompetencijas ir savybes? Kokią naudą ir galimybes (ir kodėl) mokytojai įžvelgia (arba ne) mokyklos veiklos kokybei didinti dalyvaujant išorinio vertinimo procesuose? Kaip būtų galima tobulinti išorinį vertinimą bendrojo lavinimo mokykloje? Kiekvienas grupės dalyvis buvo skatinamas išsakyti savo nuomonę tiriamuoju klausimu, kelti klausimus ir atsakyti į kitų grupės narių klausimus.

Tyrimo vykdymo strategija pagrįsta metodų parinkties įvairove, nes remiamasi prielaida, kad kompleksinis duomenų rinkimas suteikia geresnį tyrimo objekto ir problemos supratimą.

Empirinio tyrimo imtis. Empiriniai duomenys rinkti, analizuoti ir vertinti 2010 m. spalio – lapkričio mėnesiais. Tyrimas grįstas nuostata, kad pedagogų nuomonių analizė ir vertinimas leidžia nustatyti aktualiausias mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo problemas, yra veiksminga priemonė siekiant inicijuoti bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo ir įsivertinimo pokyčius. Remiantis apklausoje dalyvavusių pedagogų – mokytojų bei mokyklos vadovų nuomonės tyrimu galima iš dalies vertinti ir Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros vykdo-

mą mokyklų veiklos kokybės išorinį vertinimą.

Tyrimui pasirinktos skirtingos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos – keturios, atstovaujančios pagrindinio ugdymo programas teikiančioms mokykloms: viena pradinė ir trys pagrindinės, keturios – vidurinio ugdymo programas teikiančioms bendrojo lavinimo mokykloms: viena vidurinė mokykla ir trys gimnazijos. Kiekvienoje ugdymo institucijoje suformuota diskusinė grupė – iš viso aštonios diskusinės (*focus*) grupės, kuriose dalyvavo 69 mokytojai. Vieną diskusinę grupę sudarė vidutiniškai aštuoni mokytojai. Papildomai interviu apklausti aštuonių mokyklų vadovai. Jie sudarė mažiau nei ketvirtadalį apklaustųjų – 8 direktoriai ir 13 pavaduo-tojų (iš viso 21).

Tyrimo duomenys suformuoti iš 90 pedagogų nuomonių. Didesniąją dalį apklaustųjų sudaro moterys (74), mažuma dalyvavusiųjų – vyrai (16).

Tyrimo imties sudarymo metodika siekta atitikti realią sociodemografinę švietimo padėtį. Todėl galima daryti prielaidą, kad tyrimo rezultatai perteikė pedagogų bendruomenės nuostatas apie išorinį mokyklų veiklos vertinimą ir Lietuvoje diegiamą bendrojo ugdymo švietimo stebėsenos sistemą.

Tyrimo rezultatai

Švietimo stebėsenos kaitos linkmės

Kokybės vadyboje taikomi įvairūs kokybės vertinimo modeliai: Demingo prizas, Malkolmo Beldridžo nacionalinis kokybės apdovanojimas, Europos kokybės apdovanojimas (Europos verslo tobulinimo modelis EFQM), Bendrasis vertinimo modelis (BVM, tai EFQM modelis, adaptuotas vie-

šajam sektoriui), ISO 9000 ir kt. Iš esmės dauguma jų yra arba gali būti panaudoti kaip organizacijos įsivertinimo metodai.

Stebėtas ir analizuotas Vakarų Europos švietimo kokybės valdymas, perimtas ir adaptuotas Lietuvoje kaip Vidaus audito metodika (2002). Įsivertinimo metodika pradėta taikyti visose šalies bendrojo lavinimo mokyklose nuo 2004–2005 mokslo metų ir tuo pačiu metu kryptingai ir tikslingai tobulintas. Pirmoji kokybės vadybos švietimo sistema kurta vadovaujantis procesiniu požiūriu, ugdymo institucijos ir jos bendruomenės interesų požiūriu, plėtojant ugdymo institucijų gerą patirtį, jos įvairovę. Pagal Bendrojo lavinimo mokyklos vidaus audito metodiką (2002) sukurtos ir patvirtintos Bendrojo lavinimo mokyklų vidaus audito metodikos septynios sritys ir 32 veiklos rodikliai bei 88 pagalbiniai rodikliai. 2006 metais mokyklų veiklai vertinti buvo atlikti pasirengiamieji darbai. Sudaryta darbo grupė išorės audito koncepcijai ir metodikai parengti; įvykdytas tarptautinis konsultantų pirkimas (*Nord Anglia*); atlikti bandomąjį išorės audito išbandymą atrinkta 16 savivaldybių; atrinkta 15 išorės audito komandų vadovų; atrinkti 86 išorės auditoriai (iš šešių Vilniaus mokyklų); parengtos keturios išorės audito koncepcijos ir metodikos redakcijos; įvyko 42 bandomieji išorės audito vertinimai. Siekiant tobulinti mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimą vyko mokymai, juose dalyvavo metodikos rengimo darbo grupė, audito komandų vadovai, auditoriai. Visų darbų baigiamajame etape parengti devyni dokumentai, būtini norint sėkmingai organizuoti išorinį vertinimą mokyklose. Numatyta, kad, be mokyklos savianalizės, mokyklų tobulinimo išorės auditas remsis ir kitų mokykloje taikomų įsivertinimo sis-

temų medžiaga. Įvairiapuse duomenų analize siekta užtikrinti konkrečios mokyklos poreikius, sumažinti reikalavimų mokyklos darbuotojams.

Mokyklų tobulinimo išorės auditas buvo grindžiamas prielaida, kad švietimo įstaigos patirs naudą iš konsultavimo principu kuriamos sistemos, gerės vadybos įgūdžiai ir kolektyvinė profesinė atsakomybė. Pertvarka švietimo srityje siekta skatinti mokyklas tobulėti susipažįstant su objektyviu standartu atspindinčia informacija ir gerosios patirties modeliais. Išties mokyklų tobulinimo išorės auditas, remdamasis mokyklų tobulinimo vidaus auditu, spartino mokyklų pokyčius kokybės link, sudarė sąlygas įvertinti vidaus audito objektyvumą ir pamatyti savo vietą regiono kontekste.

Įsigaliojusi Bendrojo lavinimo mokyklos veiklos kokybės įsivertinimo (vidaus audito) metodika (2009) išryškino penkias bendrojo lavinimo mokyklų veiklos vertinimo sritys ir 68 kokybės rodiklius. Naujoji tvarkos aprašo redakcija apibrėžė išorės vertinimą, vykdomą vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu, Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatomis, kitais bendrąjį ugdymą reglamentuojančiais teisės aktais.

Tobulinant švietimo kokybės kaitos procesą susiformavo ir išorės vertinimo samprata, kuria grindžiamas šiuo metu vykdomas mokyklų veiklos kokybės vertinimas. Mokyklos veiklos kokybės išorės vertinimu siekiama (2009):

- nustatyti mokyklos stipriuosius ir tobulintinus veiklos aspektus, turinčius įtakos mokinių pasiekimams;
- konsultuoti mokyklų vadovus ir mokytojus dėl mokyklos veiklos tobulinimo;

- skatinti mokyklos įsivertinimą, mokyklos bendruomenės susitarimus dėl veiklos kokybės sampratos, kokybės įsivertinimo ir kokybės gerinimo;
- padėti priimti patikimais duomenimis grįstus sprendimus dėl pagalbos mokykloms;
- inicijuoti, tobulinti esamas ir kurti naujas pagalbos teikimo ir konsultavimo formas mokyklai, mokytojams, mokiniams ir jų tėvams (globėjams, rūpintojams);
- teikti informaciją apie mokyklų veiklos kokybę ir skleisti mokytojų, mokyklų, mokyklų savininko teises ir pareigas įgyvendinančių institucijų, dalyvių susirinkimų (savininkų), savivaldybių administracijų direktorių įgaliotų struktūrinių padalinių veiklos gerąją patirtį.

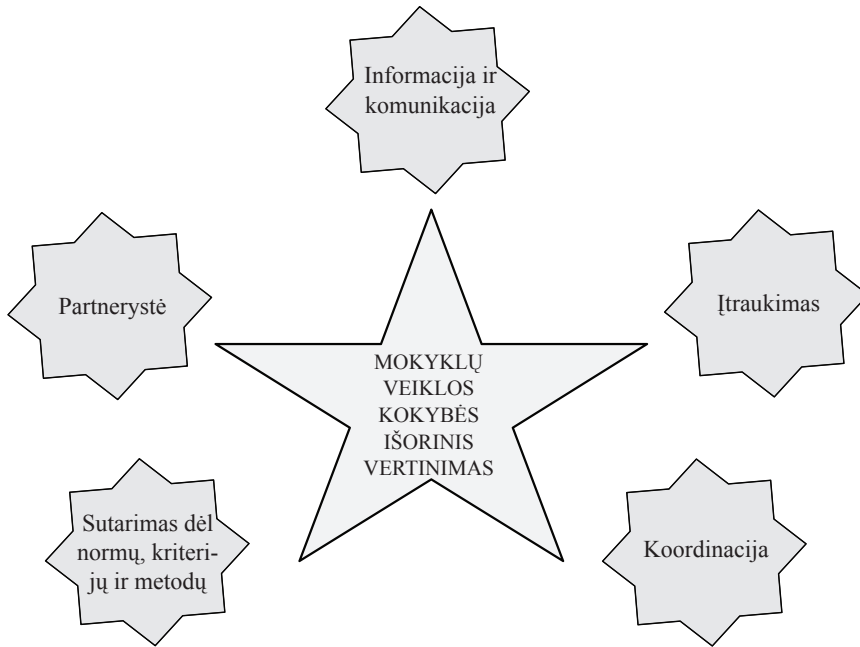
Mokyklų veiklos kokybės išorinis vertinimas tiesiogiai susijęs su mokyklos savianalize ir skirtas mokykloms suteikti dar didesnę postūmį tobulinant turimas įsivertinimo sistemas. Mokyklos veiklos savianalizė teikia mokyklai naudą progresyviai didėjančia tvarka, o išorinį veiklos vertinimą laiko atžvilgiu galima laikyti progresyviai mažėjantį poveikį turinčiu procesu.

Šiuolaikinė mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo sistema švietimo kokybės vadybos modelių ir metodų kontinuumu atveria plačias pasirinkimo galimybes planuoti ir organizuoti kiekvieną ugdymo proceso etapo vertinimą. Vienas iš svarbiausių dalykų, ką pavyko Nacionalinei mokyklų vertinimo agentūrai atlikti per dešimtmetį, – valdyti išorinį veiklos kokybės vertinimą, derinant jį su taikomojo pobūdžio tyrimu. To pasekmė – švietimo erdvėje kuriamas modernus kokybės vadybos

sisteminis produktas – taikomasis tyrimas, kuris planuojamas kartu su praktiniu rezultatu. Siekiant bendrojo lavinimo mokyklos veiklos kokybės, siejami įvairūs tyrimai, taikomos skirtingos tyrimų strategijos, jų deriniai, naudojami tokie tyrimo metodai, kaip antai įvairūs interviu tipai, apklausų, stebėjimų, duomenų analizės. Mokyklos veiklos išorinio vertinimo metodai peržengia socialinius apribojimus (Leeuw, 2003), kuriems būdingi edukacinės sistemos instituciniai ir kultūros savitumai. Toks „metodologinis izomorfizmas“ atsiskleidžia analizuojant vertinimo sistemos transformacijų kryptingumą. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos vertinamos remiantis įvairiais duomenimis, gautais kokybiniais ir kiekybiniais metodais. Išorės vertintojų komanda renka, fiksuoja ir apibendrina mokyklos duomenis pagal vidaus audito proceso kokybę bei pažangą įgyvendinant vidaus audito nustatytas būtinas tobulinti sritis, mokinių pasiekimus, mokyklos valdymo ir teikiamų paslaugų kokybę, mokyklos indėlį į mokinių asmenybės raidą ir jų įgyjamas kompetencijas, įstatymų nustatytų funkcijų atlikimą. Vertindami mokyklos veiklą vertintojai vadovaujasi bendrojo lavinimo mokyklos veiklos rodikliais. Teikiama ataskaita apima nustatytas vertinti veiklos sritis: mokyklos kultūra, ugdymas ir mokymasis, pasiekimai, pagalba mokiniui, mokyklos strateginis valdymas.

Mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimas integruojamas į organizacijos mokymosi procesus, o vertinimo tikslas suvokiamas kaip organizacijos mokymosi skatinimas. Lietuvos mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo sistemą apibūdinantys požymiai:

- apima organizaciją kaip visumą, kartu ir jos santykį su aplinka;

1 pav. Mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo kaitos tendencijos

- procesai, struktūros skaidomi į sudedamąsias dalis ir vertinami atskirai;
- įsivertinimo sėkmė visų pirma priklauso nuo aukščiausiosios vadovybės ir darbuotojų pritarimo pačiai idėjai ir prisiimamos atsakomybės už ją;
- remiamasi įsivertinimu kaip vidiniu mokyklos veiklos kokybės nustatymu.

Vertinant kiekvienos ugdymo institucijos veiklos kokybę vadovaujamosi išorės vertinimo principais – kontekstualumu, objektyvumu, skaidrumu, etiškumu, periodiškumu.

Kuriamasis mokyklų veiklos išorės vertinimas grindžiamas formuojamojo vertinimo pagrindu, vertinimo sistema grįsta nuostatomis, leidžiančiomis veiklos kokybės vertinimą įsisąmoninti ne kaip kontrolę

ir kultūrų paiešką. Todėl visoje metodikoje nerasime siekio žeminti žmogų, kritikuoti asmenį, bausti darbuotoją. Mokyklų veiklos kokybės išorinis vertinimas skirtas pažinti veiklos kultūrą ir skatinti keisti mokyklos socialinį, edukacinį ir ekonominį mokyklos kontekstą.

Lietuvoje, kaip ir daugelyje Europos šalių, naujai apibrėžiamos vertinimo funkcijos. Svarbiausia ne kontrolė, o pagalba, konsultacija ir patarimas. Išorės vertintojo ir mokyklos ryšys apibūdinamas ne kaip priežiūra ir kontrolė, o kaip dialogu grindžiama partnerystė ir palaikymas. Tokios tendencijos atitinka didėjantį mokyklų savarankiškumą ir autonomiją. Viena vertus, vertinant naudojami įvairūs diagnostiniai ugdymo proceso instrumentai, kita vertus, tobulinimo linkme aktyvinama mokyklos veikla, manant, kad atskira grupė ar bendruomenė iš tyrimo turės konkrečios naudos.

Švietimo stebėsenos tobulinimo prielaidos

Išanalizavus vykdyto mokytojų nuomonių (2010) tyrimo duomenis, paaiškėjo mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo tobulinimo prielaidos, susijusios su atitinkamo lygmens veiklos kaita.

Mokyklos veiklos kokybės išorinio vertinimo tyrimo (2010) duomenys rodo, kad nėra susiformavusios veiksmingos informacinės-komunikacinės sistemos, jungiančios tiek Nacionalinę mokyklų vertinimo agentūrą, tiek ugdymo instituciją, tiek kiekvieną mokytoją. Vienas iš svarbiausių kokybės vadybos principų – žmonių įtraukimas. Iš Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros veiklos dokumentų ir mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo tvarkos aprašo aišku, kad į švietimo kokybės vertinimo veiklą įtraukti skirtingo lygmens suinteresuoti objektai. Tačiau vykdant mokytojų nuomonių tyrimą (2010) įsitikinta, kad mokytojais gauna ganėtinai rezervuotą informaciją. Būtų sunku įvardyti informacijos turinį – santrauka, kvintesencija, apibendrinimas, tikslinė ar kryptinga studija. Akivaizdus yra nuoseklus ir detalus aiškinimo trūkumas.

Apibendrinus Lietuvoje vykdytą švietimo stebėseną, pastebima dėsningumą, atskleidžiančių kokybės vertinimo slinktis. Įvertinus švietimo stebėsenos, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, pokyčius, akivaizdi transformacija nuo kontroliuojamo stebėjimo link patarimų remiantis vertinamuoju tyrimu. Diegiamai mokyklų veiklos kokybės sistemai apibūdinti reikėtų taikyti dominuojančių kokybės vertinimo požymių proporcijas.

Remiantis bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų nuomonės tyrimo (2010) duomenų analize išskirtos mokyklų veiklos kokybės išorinio veiklos vertinimo stiprybės:

- mokyklų veiklos kokybės išorinis vertinimas dalies mokytojų priimamas kaip ugdymo tobulinimo instrumentas;
- pripažįstama mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo teigiama įtaka mokytojui;
- pripažįstama mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo teigiama įtaka mokyklai;
- pripažįstama mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo nauda švietimo politikos lygmeniui.

Vertinant mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo sistemą, pozityviu laikoma tai, kad progresyviai dėmesys sutelkiamas vertinamajam tyrimui ir pagalbai. Rezultatų fiksavimas tėra tik švietimo institucijos vertinimo prielaidų formavimo dalis.

Remiantis bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų nuomonės tyrimo (2010) duomenų analize išskirtos mokyklų veiklos kokybės išorinio veiklos vertinimo silpnybės:

- mokytojų netenkina dalis organizavimo procedūrų ir išorinio vertinimo vykdymo procesas;
- požiūrį į vertintojų kompetencijas suformuoja patys vertintojai, dažnai – jų asmeninės savybės;
- sukuriamas precedentas abejoti vertinamųjų išvadų objektyvumu;
- abejojama vertinimo instrumentų patikimumu.

Įžvelgiamos tam tikros diegiamo mokyklų veiklos vertinimo kokybės sistemos optimizavimo galimybių linkmės:

- gerinti mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo įvaizdį organizavimo etape;
- tobulinti mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo vykdymo procesą mokykloje;

NACIONALINIS LYGMUO

ŠMM:

- Inicijuoti konstruktyvią komunikaciją tarp švietimo sistemos skirtingų lygmenų ugdymo institucijos kokybės vadybos klausimais.
- Vadovaujantis mokyklos organizacinės struktūros bei žmogiškųjų išteklių analize numatyti būtinus materialiuosius išteklius, kurie leistų užtikrinti veiksmingą ir rezultatyvų kokybės sistemų diegimą bendrojo lavinimo mokyklose.

NMVA:

- Būtina ne tik telkti steigėjo, agentūros, švietimo padalinio vadovų veiksmus būsimam mokyklų veiklos kokybės išoriniam vertinimui, bet ir numatyti veiksmų kokybės rodiklius. Ypač svarbu informacijos sklaidą sustiprinti regiono mastu, kai sudaromi ir tvirtinami vertintinų mokyklų sąrašai, NMVA vykdomi pasirengiamieji vertinimo darbai.
- Kuo daugiau viešojo erdvėje nagrinėti MVKIV skirtingais rakursais. Sistemingai skleisti informaciją apie bendrojo lavinimo mokyklose plėtojamas kokybės vadybos sistemas, taikomus modernius valdymo modelius.
- Siekiant optimizuoti MVKIV būtina naudoti viešųjų ryšių strategijas, kad žemiausioji, tačiau pati jautriausioji ir veikliausioji ugdymo institucijos grandis, t. y. mokytojai, gautų išsamesnę, tikslesnę, aiškesnę naujausią informaciją.

SAVIVALDYBĖS LYGMUO

Švietimo skyriui:

- Didinti ugdymo institucijos pasitikėjimą.
- Savo veiklą grįsti orientacija, skirta bendrojo lavinimo mokyklos veiklos kokybei tobulinti.
- Užtikrinti būtinas sąlygas ugdymo institucijos kokybiškai veiklai.

MOKYKLOS LYGMUO

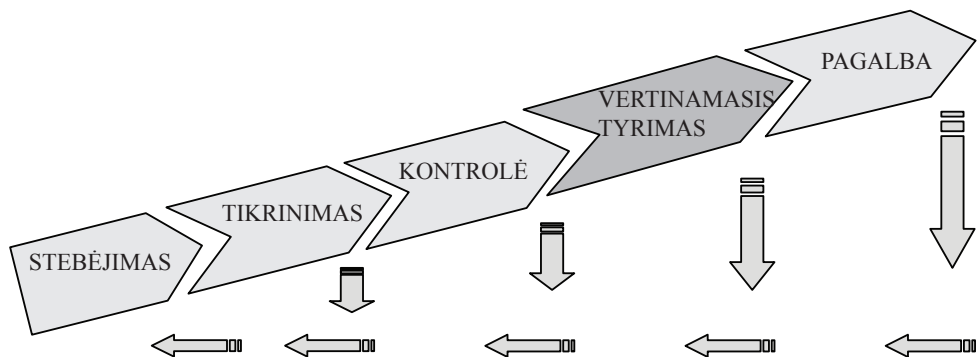
Vadovui:

- Siekiant užtikrinti mokyklos kultūros kokybę labiau rūpintis kokybės rezultatų numatymu, procesų identifikavimu, kriterijų ir rodiklių, kuriais būtų galima įvertinti procesų kokybę, apibrėžtimi, nustatyti personalo mokymą ir įtraukti į kokybės problemų sprendimą; atkreiptinas dėmesys į personalo informuotumo didinimą, sąveiką ir dalykinės komunikacijos gerinimą.
- Vertinant laiko planavimo galimybes numatyti laiką reflektuoti mokyklos bendruomenei vykstantį mokyklos veiklos kokybės vertinimą.

Mokytojams:

- Aktyviai ir sąmoningai veikti edukacinėje erdvėje, t. y. ne tik žinoti ugdymo procesą norminančius dokumentus, bet ir jais vadovautis.
- Sąmoningai diegti ir atnaujinti ugdymo proceso kokybės vertinimo kriterijus, analizuoti ir interpretuoti rodiklius.

2 pav. Mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo optimizavimo galimybės pagal Mokytojų nuomonės tyrimo ir analizės apie mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo vykdymą ir organizavimą Bendrojo lavinimo mokyklose studiją (2010)

3 pav. Švietimo stebėsenos transformacija Lietuvoje

- tobulinti preliminarių išvadų (10–5) pateikimo etapą;
- sukurti ir stiprinti mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo viešųjų ryšių sistemą.

Išanalizavus mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo dalyvių į(si)pareigojimus (funkcijas), išvelgiama hierarchiniais ryšiais suponuota ugdymo veiksnių priklausomybė pagal pavaldumą, o tai sukelia prieštaravimą ir nepasitenkinimą. Siekiant tobulinti mokyklos kultūros vadybą, būtina sutelkti daugiau dėmesio žemiausiajai grandžiai, suteikti jai daugiau informacijos apie mokyklos veiklos kokybės išorinį vertinimą. Taip būtų didinamas ne tik mokytojo, bet ir pačios mokyklos autoritetas.

Vykdytas mokytojų nuomonių apie mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo vykdymą tyrimas (2010) atskleidžia, kad mokytojai, matydami savo pamokose vertintojus, suvokia ugdymo proceso veiklos vertinimą individualiu – asmeniniu lygmeniu. Nors stebėdami pamokoje ugdomąją veiklą vertintojai vadovaujasi išankstine pozityvia pamokos vertinimo „3–2“ nuostata, tačiau pastebima, kad daugelis mokytojų mano, jog vertintojams rūpi jų asmeninė, profesinė kompetencija.

Todėl beveik visi tyrimo dalyviai mokytojai tikisi iš vertintojų tiesioginės, konkrečios metodinės ir konsultacinės pagalbos. Užtikrinti tokias paslaugas gali tik veiksmingas kokybės valdymas taikant procesinį ir sisteminių požiūri, nuolat keičiantis informacija ir patvirtinant kokybės būklę.

Mokyklų veiklos kokybės išorinis vertinimas nuo pat modelio kūrimo pradžios pagrįstas esmine nuostata – skatinti mokyklos tobulėjimo siekį. Šiuo metu taikomoje metodikoje yra „10–5“ susitarimai, kurių leitmotyvas ryškus ne tik mokytojams, bet ir mokyklų vadovams, visuomenei. Vykdamas mokytojų nuomonės apie mokyklų veiklos kokybės išorinį vertinimą tyrimą (2010), pastebėta, kad ugdymo įstaigų mokytojai ir vadovai džiaugiasi išorės vertinimu, grįžtu stipriųjų sričių fiksavimu ir gerosios praktikos stiprinimu. Tačiau reikia pripažinti, kad pedagogai, būdami gana kritiški ir savikritiški, turi susiformavę didesnę lūkestį intensyviau bendrauti su išorės vertintojais, girdėti išsamius paaiškinimus apie ugdymo proceso organizavimą. Nepriklausomas ir nešališkas vertintojų išplėstinis komentaras, kuris dar labiau mokytojui pabrėžtų jo stipriąsias ugdomosios veiklos sritis, skleistų pozity-

vią informaciją mokyklos bendruomenėje, pedagogų ypač pageidaujamas.

Mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo modelis, kurtas ir tobulintas pagal moderniausias Vakarų Europos švietimo kokybės sistemas, yra itin reikšmingas ir optimalus reformuojant Lietuvos švietimo sistemą. Tačiau reikia pripažinti, kad Vakarų Europos valstybėse, turinčiose senas demokratijos tradicijas, švietimo sankloda ir mokymo organizavimo vyksmas skiriasi. Lietuvai itin sparčiai persitvarkant iš autoritarinės į demokratinę santvarką, švietimo sistema pozicijonuojašį ugdymo sampratų sankirtoje. Sukurtas modernus švietimo kokybės vadybos sistemos instrumentas – mokyklų veiklos kokybės išorinis vertinimas – atitinka laisvojo ugdymo arba, kaip M. Lukšienė sakytų, – kūrybinio ugdymo sampratą. O ugdymo proceso vertinimo konstruktas, taikomas mokytojui, labiau skirtas fiksuoti normatyvinės ugdymo veiklos požymiams. Mokytojų nuomonių tyrimas (2010) taip pat įrodo, kad mokytojai nuogaštąja dėl unifikuotų ir standartizuotų stebimos ugdomosios veiklos reikalavimų, gausių vertinimo sričių.

Išvados

Lietuvos švietimo stebėsenos sistemos kaitą lėmė keletas veiksnių – didėjanti švietimo formų ir metodų įvairovė, sistemos decentralizacija ir savarankiškumas, globalizacija ir regioninis savitumas, įsivertinimo ir išorinio vertinimo dermė, naujų vadybos teorijų ir praktikų atsiradimas, ugdymo sampratų kaita. To rezultatas – vadovaujantis darnaus vystymo dėsniais Lietuvoje kurta ir tobulinama mokyklų veiklos išorės vertinimo sistema.

Mokyklos veiklos kokybės vertinimo sistema – dualistinė, sudaryta iš mokyklos

veiklos įsivertinimo ir išorinio vertinimo. Konstruktivus išorės vertinimas sudaromas formuojamojo mokykloje vykstančių procesų vertinimo pagrindu. Mokyklos veikla vertinama pagal patvirtintą Bendrojo lavinimo mokyklos veiklos rodiklių sistemą.

Intensyvios kaitos ir informacijos sauglaudos laikais mokyklų tobulinimo išorės audito koncepcija patyrė nuolatinius pokyčius nuo Švietimo stebėsenos tvarkos (2005) pateikimo, Mokyklų tobulinimo išorės audito „10 minus 5“ koncepcijos (2005) patvirtinimo iki Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės audito tvarkos aprašo (2007) atsiradimo, įteiktos Formaliojo švietimo kokybės užtikrinimo sistemos koncepcijos (2008) ir aktualiosios Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo tvarkos aprašo (2009) redakcijos.

Nors Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra ir yra programavusi pagalbos mokytojams ir mokyklai nuostatas, tačiau kol kas tokia raiška nėra visuotinė. Todėl apibūdinant tiek empirinio tyrimo (2010), tiek dokumentų ir turinio bei metaanalizės duomenis ryškėja, kad Lietuvos bendrojo ugdymo stebėsenoje dar nėra išnykusių stebėjimo, tikrinimo apraiškų.

Sparčiai modernėjanti švietimo stebėsenos sistema nėra adekvačiai suvokiama ir priimama pedagoginės bendruomenės. Mokytojų nuomonės apie jų mokykloje vykusį mokyklų veiklos kokybės išorinį vertinimą tyrimo duomenys (2010) rodo, kad nėra susiformavusios veiksmingos informacinės ir komunikacinės sistemos, jungiančios tiek Nacionalinę mokyklų vertinimo agentūrą, tiek ugdymo instituciją, tiek individualiai kiekvieną mokytoją. Pedagogai turi susiformavę lūkestį intensy-

viau bendrauti su išorės vertintojais, girdėti išsamius ugdymo proceso organizavimo paaiškinimus.

Mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo modelis, kurtas ir tobulintas pagal moderniausias Vakarų Europos švietimo kokybės sistemas, atitinka laisvojo ugdymo sampratą, o ugdymo proceso vertinimo konstruktas įpareigoja fiksuoti ir grupuoti ugdymo veiklos požymius pagal normatyvinę (unifikuoti reikalavimai, standartizuo-

ti stebimos ugdomosios veiklos reikalavimai, gausios vertinimo sritys) tradiciją.

Lietuvoje mokyklų veiklos kokybės išorinis vertinimas vykdomas diegiant organizacinius ir struktūrinius elementus, naudojami inovatyvūs diagnostiniai vertinimo metodai. Vienas iš esminių mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo sistemos kūrimo bruožų – nuolatinis atsinaujinimas, pagrįstas refleksija ir taikomųjų tyrimo duomenų naudojimu.

LITERATŪRA

Ališauskas R., Dukynaitė R. (2005). Švietimo vertinimo raida Lietuvoje. *Pedagogika*, 79, p. 28–31. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto I-kla.

Barkauskaitė M., Bruzgelevičienė R. (2002). *Švietimo įstaigos vertinimo nuostatos. Bendrojo lavinimo mokyklos vidaus audito metodika*. I dalis. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.

Barkauskaitė M., Bruzgelevičienė R., Nedzinskaitė R., Survutaitė D. (2010) Mokytojų nuomonės tyrimo ir analizės apie mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo vykdymą ir organizavimą Bendrojo lavinimo mokyklose studija. Prieiga internetu: http://www.nmva.smm.lt/ltl/sites/default/files/Tyrimo%20ir%20analiz%C4%97s%20studija_0.pdf

Bendrojo lavinimo mokyklos veiklos kokybės įšvertinimo rekomendacijoms 2009 m. kovo 30 d. įsakymas Nr. ISAK-607. Prieiga internetu: <http://www.nmva.smm.lt/ltl/content/%C5%A1vietimo-ministro-%C4%AFsakymai>

Bendrojo lavinimo mokyklos vidaus audito metodika (2002). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.

Bendrojo lavinimo mokyklos vidaus audito rekomendacijos (2008). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.

Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės audito tvarkos aprašas (2007 (Valstybės žinios, 2007, Nr. 41-1550; 2008, Nr. 75-2984. Prieiga internetu: <http://www.nmva.smm.lt/ltl/content/%C5%A1vietimo-ministro-%C4%AFsakymai>

Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės audito tvarkos aprašo patvirtinimo pakeitimo 2009-03-30 įsakymas Nr. ISAK-608. Prieiga internetu: <http://www.nmva.smm.lt/ltl/content/%C5%A1vietimo-ministro-%C4%AFsakymai>

Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės audito tvarkos aprašo patvirtinimo pakeitimas 2007 m. balandžio 2 d. įsakymo Nr. ISAK-587. Prieiga internetu: <http://www.nmva.smm.lt/ltl/content/%C5%A1vietimo-ministro-%C4%AFsakymai>

Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo tvarkos aprašas (2009). Prieiga internetu: <http://www.nmva.smm.lt/ltl/content/%C5%A1vietimo-ministro-%C4%AFsakymai>

Blinstrubas A., Mažrimienė L., Jankuvienė D. (2007). Bendrojo lavinimo mokyklų vidaus audito taikymo problemos. *Socialiniai tyrimai*, 1 (9), p. 28–34.

Evaluation of Schools Providing Compulsory Education in Europe. (2004). *Eurydice*.

Formaliojo švietimo kokybės užtikrinimo sistemos koncepcijos patvirtinimo 2008 m. lapkričio 24 d. Nr. ISAK-3219, *Valstybės žinios*, 2008 12 02, Nr. 138, publ. Nr. 5461.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas 2011 m. kovo 17 d. Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras: UAB „Sapnų sala“. Prieiga internetu: http://www.sac.smm.lt/images/file/e_biblioteka/Lietuvos%20Respublikos%20svietimo%20istatymas.pdf

Leeuw F. L. (2003). *Educational Evaluation around the World. Trends, Topics and Theories*. Educational Evaluation around the World. (An International Anthology). The Danish Evaluation Institute. Printed by Vester Kopi, p. 7–23.

Mokyklų vadybinės ir pedagoginės veiklos tobulinimo išorės audito metodika (2005). Projektas. Švietimo ir mokslo ministerija. Mokyklų tobulinimo programa.

Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros nuostatai 2010-02-04-V-167, 2009-08-06-ISAK-1671_NMVA nuostatai, 2009-08-06-ISAK-1671. Prieiga internetu: <http://www.nmva.smm.lt/lt/content/%C5%A1vietimo-ministro-%C4%AFsakymai>

Prakapas R., Targamadžė V. (2008). Auditas mokykloje: tarp proceso ir strategijos. *Acta paedagogica Vilnensia*, t. 21, p. 89–100. Vilnius: Vilniaus universiteto I-kl.

Švietimo visiems kokybė: PAGRINDINIAI mokymosi visą gyvenimą įgūdžiai (2004) Europos dimensija ir Baltijos šalių vizija, Dakaro veiksmų planas „Švietimas visiems“, Lietuvos „Švietimo visiems“ veiksmų planas. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.

Ugdomasis inspektavimas (1997). Vilnius: Leidybos centras.

Valstybės ilgalaikės raidos strategijos dokumentas, 2002 m. lapkričio 12 d. Nr. IX-1187. Prieiga internetu: <http://www3.lrs.lt/docs2/RJZALJWG.DOC>

Valstybės švietimo stebėsenos tvarkos aprašas. 2005 m. lapkričio 10 d. įsakymas Nr. ISAK-2240. Prieiga internetu: [http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2005-11-10-ISAK-2240\(2\).doc](http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2005-11-10-ISAK-2240(2).doc)

Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos, 2003 m. liepos 4 d. Nr. IX-1700. Prieiga internetu: <http://www.smm.lt/ti/docs/strategija2003-12.doc>

TRANSFORMATION OF LITHUANIAN EDUCATION MONITORING: TRENDS AND PREREQUISITES

Dalia Survutaitė

A b s t r a c t

Following the good world practice, the National School for School Evaluation initiated the creation of a specific model for external school evaluation. Over the last decade, the (self-)assessment of school activity has become a usual element in the work of education institutions. The Lithuanian system of education focuses not only on the efficient implementation of the government policy on education, but also on orienting the latest education reforms towards improving the quality of educational services.

Under the fast transformations from the authoritarian regime to a democratic system in Lithuania, the education system positions itself at the junction of educational paradigms. The created modern instrument for education quality management – external assessment of school activities – meets the concept of the free education paradigm or, according to M. Lukšienė, complies with the concept of creative education, whereas the construct of educa-

tion process evaluation, which is applied to teachers, targets more at the identification of the features of normative education activities. The results of teachers' opinion survey clearly show that teachers fear unified and standardised requirements as regards educational activity and a wide range of assessment spheres. External assessment of the quality of school activities, which has been created and improved following the most modern systems of Western Europe, is particularly important and optimal while reforming the Lithuanian system of education.

The article analyses the model of the external assessment of schools, which is being created by the National Agency for School Evaluation. A number of conclusions drawn on the basis of the teachers' opinion survey are also presented.

Key words: education monitoring, school, quality of school activities, external assessment, transformation

Įteikta: 2011 12 12

Priimta: 2012 02 20